

Praktijkgericht onderzoek

'Op welke manier kan een leerkracht in de bovenbouw het aangaan van sociaal contact van leerlingen met een vorm van autisme verbeteren?'

Naam: Jeroen Hulshoff

Studentnummer: 1599824

Klas: PABO 4

Docent: Marianne Punter- Eleveld

Datum: 12-6-2021

Inhoud

Hoofdstuk 1: Inleiding	3
Hoofdstuk 2: Probleemanalyse	4
Hoofdstuk 3: Theoretisch kader	6
Hoofdstuk 4: Probleemstelling	11
Hoofdstuk 5: Onderzoeksaanpak	13
Hoofdstuk 6: Resultaten	17
Hoofdstuk 7: Conclusies, aanbevelingen en discussie	21
Hoofdstuk 8: Samenvatting	23
Proces	24
Uitgevoerde activiteiten	24
Contactmomenten	25
Literatuurlijst	26
Bijlagen	28
Enquête	28

Hoofdstuk 1: Inleiding

Dit onderzoek is gericht op leerlingen met een vorm van autisme in de bovenbouw. Ik ben tot dit onderwerp gekomen door ervaringen die ik heb meegemaakt op mijn stageadres. Ik liep in het eerste halfjaar van PABO 4 stage in het SBO (Speciaal Basis Onderwijs). Deze school is een 'geef me de 5' licentiehouder school, wat inhoudt dat het hele team de 'geef me de 5 methode' als uitgangspunt neemt. Dit is een methode die zich richt op de omgang met kinderen met autisme. Van alle beginnende leerkrachten wordt verwacht dat ze de 'geef me de 5 basiscursus' volgen. Hierdoor garanderen ze als school dat het team kennis en ervaring heeft wat betreft autisme. Door deze specialisatie zitten er dan ook veel leerlingen op deze school met een vorm van ASS (Autisme Spectrum Stoornis). Tijdens mijn stage op deze school heb ik ook een aantal leerlingen bij mij in de groep gehad met een vorm van ASS. Ik heb met deze leerlingen vaak gesprekken gevoerd. Hier uit bleek dat deze leerlingen moeite hebben met het aangaan van sociale contacten met andere leerlingen, terwijl ze hier wel behoefte aan hebben. Dit raakte mij als leerkracht, omdat ik het belangrijk vind dat alle leerlingen met plezier naar school gaan en vriendjes/vriendinnetjes hebben waar ze mee kunnen spelen en mee kunnen praten.

Ook ben ik geïnteresseerd geraakt in dit onderwerp door mijn werk naast de PABO. Ik werk bij een stichting die jongeren met gedragsproblematiek ondersteunt. Ik ben gekoppeld aan een jongen die een vorm van autisme heeft. Ik ben voor hem dus een 'buddy' waar hij leuke dingen mee kan doen. In het begin was het lastig om een band op te bouwen, omdat hij het moeilijk vond om sociale contacten aan te gaan. In de loop van de jaren is dit contact steeds beter geworden en hebben we een vriendschap opgebouwd. Hij heeft me verteld dat hij graag vrienden zou hebben waar hij naast school mee kan spelen of mee kan praten. Ik heb hier vaak gesprekken met hem over gevoerd en dit heeft mij ook geraakt. Ik heb hem gevraagd of zijn school hier ook iets aan deed, maar hij heeft me verteld dat de school weinig tot geen ondersteuning geeft aan de vriendschappen in en buiten de school. Door deze ervaringen ben ik gekomen tot het onderwerp van dit onderzoek.

Het belang van dit onderzoek is dat kinderen met een vorm van autisme, net als kinderen zonder autisme, behoefte hebben aan sociale contacten, en dat dit bijdraagt aan het welbevinden van een kind, wat op zijn plaats weer bijdraagt aan de schoolresultaten. Het is van belang dat als leerkrachten te maken hebben met leerling(en) in de klas met een vorm van autisme, zij goed in de gaten houden hoe dit proces van sociale vaardigheden verloopt en of dit succesvol is. Als dit niet het geval is, is het de taak van de leerkracht om die leerling(en) te ondersteunen bij dit proces, met als doel om het welbevinden van deze leerlingen en de sfeer in de klas te verbeteren. Er ligt bij de school ook een verantwoordelijkheid om aandacht te besteden aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van iedere leerling.

Hoofdstuk 2: Probleemanalyse

Wat is het probleem?

Bruin (2018) schrijft dat kinderen met een vorm van autisme vaak een beperkte TOM (Theory Of Mind) hebben, wat inhoudt dat deze kinderen moeite hebben met het herkennen van de binnenkant (gevoelens en emoties) van de ander en van zichzelf. Dit heeft als gevolg voor het kind dat hij/zij alleen vanuit zichzelf kan denken. Hierdoor verloopt het sluiten en behouden van vriendschappen vaak moeizaam.

Louwers et al. (2015) hebben onderzocht dat kinderen met autisme vergelijkbare wensen en verlangens hebben als kinderen zonder autisme als het aankomt op vriendschappelijke relaties als kinderen zonder autisme.

Pont (2014) schrijft dat kinderen gelukkiger worden van relaties met andere kinderen. Als ze vriendjes hebben met wie ze kunnen spelen, plezier kunnen maken en zich op deze manier met hun leeftijdsgenootjes verbonden kunnen voelen, verhoogt dat de kans op hun welbevinden aanzienlijk. Kinderen hebben net als mensen in het algemeen een enorme behoefte aan contact met hun medemensen, met name aan het contact waarin ze voor de ander betekenisvol en op een positieve manier belangrijk zijn. Als leerlingen met een vorm van ASS wel behoefte hebben aan sociale contacten, maar dit vanwege hun stoornis niet lukt, vormt dit een probleem voor het welbevinden van deze leerlingen, wat weer een negatief effect kan hebben op hun schoolprestaties.

Eigen ervaringen

Tijdens mijn stage in het SBO heb ik ervaren dat leerlingen met een vorm van ASS het lastig vinden om sociale contacten aan te gaan met andere klasgenoten. In de pauze vonden ze het bijvoorbeeld lastig om te vragen of ze mee mochten doen met een spel als bijvoorbeeld tikkertje. Het viel me dan op dat deze leerlingen tijdens de pauze alleen waren of vaak bij één van de leerkrachten in de buurt stonden. Als ik dan vroeg wat ze graag wouden doen, was het antwoord bijna altijd dat ze graag mee zouden willen doen met een spel wat andere leerlingen aan het spelen waren. Als ik dan vroeg aan die leerlingen of diegene mee mocht doen, was dat nooit een probleem. Het viel me dus op dat het zetten van de eerste stap vooral moeite met zich mee bracht bij deze leerlingen met een vorm van ASS.

Met de 'geef me de 5' methode werd vooral aandacht besteedt aan het contact tussen leerkracht en leerling. Naar mijn mening werd er minder ingezet op het stimuleren van het aangaan van sociaal contact tussen leerlingen. Er werd wel nagedacht over de klassenindeling, want vaak werden de leerlingen met een vorm van ASS bij elkaar in het groepje gezet, met als reden dat deze leerlingen elkaar beter zouden begrijpen. Aangezien ik er 'maar' twee dagen in de week stage liep, is het me verder niet opgevallen dat er specifiek werd ingezet op het stimuleren van het aangaan van sociaal contact tussen leerlingen. Het zou kunnen dat dit op andere dagen werd gedaan. Ik wil met dit onderzoek achter komen of er aandacht wordt besteedt aan het stimuleren van sociaal contact tussen leerlingen, en zo ja, hoe dan precies.

Waar doet het zich voor?

Het probleem doet zich voor in basisschoolgroepen met daarin een leerling of leerlingen met een vorm van ASS. Dit onderzoek is gericht op de bovenbouw van het basisonderwijs.

Wie hebben er mee te maken?

De leerling of leerlingen met een vorm van ASS, de leerlingen zonder een vorm van ASS en de leerkracht in een groep hebben met dit probleem te maken. Als leerlingen weinig tot geen sociale contacten hebben met leeftijdsgenoten hebben, en hier wel behoefte aan hebben, kunnen ouders ook met dit probleem te maken hebben, aangezien de sociale ontwikkeling wordt verstoord.

Wanneer doet het probleem zich voor ?

Het probleem doet zich voor wanneer er een leerling of leerlingen in een klas zitten met een vorm van ASS die weinig tot geen sociaal contact met leeftijdsgenoten ervaren, terwijl ze hier wel behoefte aan hebben. Dit zorgt er namelijk voor dat het welbevinden van deze leerlingen wordt verlaagd,- en dat de sociale ontwikkeling wordt vertraagd.

Waarom is het een probleem?

Het is een probleem omdat kinderen, net als mensen in het algemeen, behoefte hebben aan sociale contacten met andere mensen (Postema, 2020). Het is bekend dat veel kinderen met een vorm van ASS juist problemen ervaren op sociaal gebied (NVA, 2020). Omdat er in dat geval niet wordt voldaan aan die basisbehoefte, kan dat leiden tot een lager welbevinden. Ook is bekend dat een goed welbevinden zorgt voor betere schoolresultaten (Gezonde school, z.j.). Tevens kan het voorkomen dat kinderen met een vorm van ASS worden buitengesloten of zelfs gepest, omdat ze niet voldoen aan 'de norm'.

Hoe is het probleem ontstaan?

Het probleem is ontstaan omdat er vaak wordt gedacht dat kinderen met een vorm van ASS geen behoefte hebben aan sociaal contact,- en dat ze liever alleen zijn. Ook al klopt het dat mensen met een vorm van ASS vaak goed alleen kunnen zijn, betekent dat niet dat zij geen behoefte aan sociaal contact hebben. Door deze verkeerde theorie te gebruiken, wordt er in de praktijk vaak weinig aan gedaan om leerlingen met een vorm van ASS te ondersteunen bij het aangaan van sociale contacten. (NVA, 2021)

Relevantie en urgentie

Dit is een relevant en urgent probleem, omdat het aantal mensen bij wie autisme wordt vastgesteld ten opzichte van de jaren zestig erg is vergroot. Van 2,5 op de 10.000 mensen naar 60 op de 10.000 mensen. Deze toename komt mede door betere technieken die gebruikt worden voor onderzoek en diagnostiek (Bastel, 2019). Omdat autisme steeds vaker voorkomt, is de kans groot dat in iedere basisschoolgroep ten minste één leerling met een vorm van autisme aanwezig is.

Hoofdstuk 3: Theoretisch kader

Wat is autisme en wat zijn kenmerken ervan?

Autisme is volgens Staal (2020): 'de verzamelnaam voor gedragskenmerken die duiden op een kwetsbaarheid op de volgende gebieden: sociale interactie, communicatie, flexibiliteit in denken en handelen en het filteren en integreren van informatie.'

De formele benaming van autisme is 'autismespectrumstoornis (ASS).' Hierbij wordt de term spectrum gebruikt om de variatie in symptomen aan te geven.

Er worden in de Diagnostic and Statistical Manual of mental Disorders (DSM) twee domeinen genoemd hoe autisme zich bij kinderen kan uiten, namelijk:

- Beperkingen in de sociale communicatie en sociale interactie.

Hier passen de volgende symptomen bij: achterstand in de non-verbale communicatie en in het ontwikkelen, onderhouden en begrijpen van relaties.

- Beperkt, repetitief gedrag, waaronder specifieke interesses en abnormale onder- en/of overgevoeligheid voor zintuiglijke prikkels.

Hier passen de volgende symptomen bij: achterstand in motoriek, hardnekkig vasthouden aan hetzelfde, gefixeerde interesses en hyper/hyporeactiviteit op zintuiglijke prikkels.

(American Psychological Association, 2014)

Ondanks dat autisme bij ieder persoon anders tot uiting komt, zijn de kenmerken van autisme in drie deelgebieden in te delen die bij iedere vorm van autisme aanwezig zijn.

- Problemen in de sociale interactie (contactstoornis)

Mensen met autisme hebben over het algemeen moeite met sociaal contact. Ze kunnen moeite hebben om te begrijpen wat een ander bedoelt. Ook hebben ze over het algemeen moeite met het inschatten van sociale situaties. De 'gedragsregels' bij de verschillende sociale situaties moeten aangeleerd worden.

- Problemen in de communicatie

Mensen met autisme hebben een vertraagde taalontwikkeling. Ze hebben moeite met het begrijpen van taal. Ze vatten woorden of zinnen vaak te letterlijk op, en wordt er geen rekening gehouden met de context.

- Ander gedrag en beperkte interesses/belangstelling

Mensen met autisme houden vast aan eigen gewoonten en routines. Als hiervan wordt afgeweken kan dit zorgen voor gedragsproblemen. Ook kunnen ze overmatig gericht zijn op een onderwerp en weinig tot geen interesse hebben voor andere onderwerpen.

(Parnassia groep, z.d)

Hoe krijgt een kind de diagnose 'autisme'?

Er bestaat nog geen bloed of DNA test waarmee autisme kan worden vastgesteld. De enige manier waarop het kan worden vastgesteld, is aan de hand van het onderzoeken van gedragskenmerken, bijvoorbeeld via vragenlijsten, interviews en observaties die uitgevoerd worden door een psycholoog of psychiater.

De symptomen van autisme zijn meestal op jonge leeftijd al waar te nemen. Als er wordt gedacht aan de diagnose 'autisme' door de ouders of de school, kan er contact worden opgenomen met de huisarts. Deze kan het kind dan doorverwijzen naar een autisme specialist.

Er kan gekozen worden om een diagnostisch traject te starten bij het kind. Dit is vooral bedoeld om sterke en minder goed ontwikkelde eigenschappen van het kind helder te krijgen. Aan de hand daarvan kan begeleiding en/of behandeling op maat worden gekozen.

Hoe vaak komt autisme voor?

Volgens de Gezondheidsenquête (CBS, 2018) zeggen 2,5% van ouders van kinderen van 4 tot 12 jaar dat hun kind autisme heeft of een daaraan verwante stoornis. Dat betekent dat het zou gaan om ongeveer 40.000 kinderen. Volgens deze gegevens komt autisme bij 3,6% van de jongens voor, en bij 1,4% van de meisjes. Een mogelijke reden hiervoor is dat de kenmerken die passen bij autisme vaak minder goed worden herkend bij meisjes (GGZ Standaard, z.d).

Zijn er methodes beschikbaar voor de bovenbouw die ingezet kunnen worden om het sociale contact van de leerlingen in kaart te brengen en/of te stimuleren?

SCOL (Sociale Competentie Observatie Lijst)

De SCOL is een leerlingvolgsysteem voor sociale competentie, welbevinden en sociale veiligheid. De SCOL is los van een methode te gebruiken, maar kan ook gecombineerd worden met een sociale vaardigheid-methode. Met de SCOL-scores worden de sociale competentie van de leerlingen in kaart gebracht. De SCOL is een scorelijst die de leerkracht twee keer per jaar voor alle leerlingen invult. De SCOL is verdeeld in acht categorieën:

- Ervaringen delen
- Aardig doen
- Samen spelen en werken
- Een taak uitvoeren
- Jezelf presenteren
- Een keuze maken
- Opkomen voor jezelf
- Omgaan met ruzie

Door de SCOL als leerkracht in te vullen krijgt hij/zij een overzicht van de sociale vaardigheden van alle leerlingen in de groep.

Er is ook nog een aanvullende module op de SCOL beschikbaar, namelijk de LeerlingSCOL. Deze geeft zicht op de mening van de leerlingen zelf. De leerlingSCOL wordt ingevuld door de leerlingen zelf en meet de mening van de leerlingen over hun eigen sociale competenties.

(Kwintessens, CED-Groep, & Rovict B.V, z.d)

Kwink

Kwink is een online methode voor sociaal-emotioneel leren (SEL). Door te werken met Kwink gaan de leerlingen aan de slag met vijf competenties:

- Besef hebben van jezelf
- Besef hebben van de ander
- Keuzes kunnen maken
- Zelfmanagement
- Relaties kunnen hanteren

In de digitale omgeving is een prikbord te vinden met extra informatie voor de leerkracht, voor ouders en voor het hele team van de school. Er is een keuze uit allerlei verschillende lessen voor de onder-midden- en bovenbouw. Bij elke les zijn de handleiding en de benodigde materialen te vinden. Ook kan je met de groep aan de slag met de: 'Kwink van de week.' Dit is een concrete gedragsverwachting waar de leerlingen gedurende een hele week mee aan de slag gaan. Tot slot kan je met de groep ook aan de slag met 'Kwink-slagen.' Dit zijn basistechnieken voor SEL. Wat de leerlingen geleerd hebben tijdens de Kwink lessen, kunnen ze toepassen in het dagelijks leven. Een Kwink les bestaat uit de volgende vijf fases:

- Weet je nog? → Hier blik je met de leerlingen terug op wat ze eerder hebben geleerd en verken je wat de leerlingen al weten van het nieuwe onderwerp.
- Start → Aan de hand van een introductiefilmpje wordt het nieuwe onderwerp geïntroduceerd.
- Uitleg → De leerkracht legt uit waar de les over gaat en bespreekt het doel met de leerlingen.
- Oefenen → De leerlingen gaan praktisch aan de slag met bijvoorbeeld coöperatieve werkvormen of dramatische vorming.
- Check → Er wordt geëvalueerd en teruggekeken op de les. Wat hebben de leerlingen geleerd? Wat kunnen ze nu?

(Kwintessens, 2020)

Sociaal Sterke Groep

Sociaal Sterke Groep is een methode van 'Groepsdynamisch onderwijs.' Het is een gemeenschappelijke socialiseringsaanpak voor de hele school. Er wordt ingezet op bijvoorbeeld:

- Effectieve conflicthantering
- Socio kring, waarbij de leerlingen nadenken over verbeterpunten voor de hele klas, en waarbij leerlingen complimenten aan elkaar geven.
- Het naar binnen- en buitengaan van kinderen
- Spelverrijking

Het hele schoolteam wordt betrokken bij deze methode door middel van twee studiedagen. Ook ouders worden bij deze methode betrokken. Er wordt beschreven dat de school na drie maanden rustig is, dat de omgang tussen kinderen zichtbaar is verbeterd en dat de conflicten tussen kinderen sterk zijn afgenomen.

(Groepsdynamisch onderwijs, 2019)

Wat is sociaal contact?

Onder sociaal contact wordt in dit onderzoek verstaan:

‘Wanneer een leerling durft en weet hoe hij aansluiting zoekt bij een andere leerling of andere leerlingen, met als doel om samen te werken of samen te spelen.’

Als er sociaal contact is tussen leerlingen op school is dat natuurlijk heel positief, maar in de ideale situatie hebben twee leerlingen ook naast school regelmatig contact. Dit kan op verschillende manieren: een ontmoeting, bellen, het versturen van een app of een chatbericht, het schrijven per e-mail of het schrijven van een brief per post.

Waarom is sociaal contact zo belangrijk?

Het CBS heeft onderzocht dat mensen die regelmatige sociale contacten hebben, vaker gelukkig zijn dan anderen. Het blijkt dat naarmate mensen minder vaak contact hebben, zij vaker behoefte hebben aan meer contact. Verder schrijft het CBS:

‘Sociale contacten zijn essentieel voor het vormen van de sociale netwerken in de samenleving met gemeenschappelijke waarden, ook wel aangeduid als ‘sociaal kapitaal’. Dit sociaal kapitaal is als het ware de smeerolie die de samenleving draaiende houdt en heeft een positief effect op zowel de welvaart als het welzijn. Vandaar dat het van belang is dat mensen met elkaar interacteren.’

(CBS, 2019)

Uit bovenstaand onderzoek blijkt dus dat sociaal contact tussen mensen invloed heeft op de welvaart van Nederland en op het welzijn van de mensen. Het aangaan van sociale contacten is bij ieder mens verschillend. De ene zal vanuit zichzelf gemakkelijker sociaal contact aangaan dan de ander. Het is dus van belang dat de leerlingen die het moeilijk vinden om sociaal contact aan te gaan op de basisschool al begeleidt worden daarin. Hierdoor leren leerlingen hoe je dit het beste kunt doen en kunnen ze succeservaringen opdoen, zodat ze later zelfstandig gemakkelijker sociaal contact kunnen aangaan. Naast het belang voor de samenleving, is ook aangetoond dat het onderhouden van sociaal contact met naasten en het gevoel belangrijk te zijn voor anderen ons gelukkiger maakt.

Wat zou een leerkracht kunnen doen om leerlingen te ondersteunen bij het aangaan van sociale contacten?

Leerkrachten hebben veel invloed op het sociale contact tussen leerlingen in zijn/haar groep. Ten eerste zou de leerkracht alert kunnen zijn op de verhoudingen binnen de groep aan het begin van het jaar. Dit kan de leerkracht doen door allereerst goed te observeren tijdens bijvoorbeeld groepsopdrachten en/of tijdens de pauzes. Ook zou de leerkracht een sociogram in de groep af kunnen nemen, om nog preciezer te weten te komen hoe de onderlinge verhoudingen liggen. Als leerkrachten het goede voorbeeld geven, door bijvoorbeeld veel interesse te tonen en echt te luisteren naar de leerlingen, zal dit bijdragen aan de ontwikkeling van de sociale vaardigheden van de leerlingen.

De leerkracht kan er voor kiezen om de leerlingen af en toe samen te laten werken in willekeurige groepjes of tweetallen, zodat de leerlingen leren om met iedereen samen te kunnen werken. Hier kunnen soms onverwachte vriendschappen uit ontstaan. Ook kan de leerkracht nadenken over de klassenindeling. Door regelmatig van groepjes te wisselen worden de leerlingen gedwongen om contact te hebben met alle leerlingen uit de groep.

Als er gewerkt wordt met een sociale vaardigheden methode, kan die uiteraard ingezet worden. Als dit niet het geval is, is het alsnog belangrijk om regelmatig spelletjes en/of activiteiten in te zetten die als doel hebben om de sociale vaardigheden van de leerlingen uit de groep te stimuleren. Vooral in de 'gouden weken' aan het begin van het jaar is dit heel belangrijk, omdat tijdens deze fase de verhoudingen in de groep tot stand komen.

(Onderwijs van Morgen, 2017)

Hoofdstuk 4: Probleemstelling

Onderzoeksdoel

Het doel van dit onderzoek is om er achter te komen wat je kun doen als leerkracht in de bovenbouw om het sociale contact tussen leerlingen met een vorm van autisme te verbeteren. Ik wil onderzoeken welke methodes er worden gebruikt om het sociale contact te verbeteren, zowel in het reguliere als in het speciale basisonderwijs. Ook wil ik er achter komen welke andere manieren ingezet worden om het sociale contact van leerlingen te verbeteren, en dan in het bijzonder hoe er aandacht wordt besteedt aan het verbeteren van contact van leerlingen met een vorm van autisme.

Onderzoeksvraag:

‘Op welke manier kan een leerkracht in de bovenbouw het aangaan van sociaal contact van leerlingen met een vorm van autisme verbeteren?’

Afbakening toelichten

Ik heb er voor gekozen om in dit onderzoek geen onderscheid te maken tussen de verschillende vormen van ASS. Dit heb ik gedaan omdat er meestal in een klas niet veel leerlingen met verschillende vormen van ASS aanwezig zijn. Dit leidt ertoe dat het niet mogelijk is om in dit onderzoek onderscheid te maken tussen de verschillende vormen van ASS. Ook heb ik er voor gekozen om in mijn onderzoek alleen de bovenbouw te betrekken, omdat ik me tijdens de PABO gespecialiseerd heb in het oude kind, lijkt het me nuttig om me in dit onderzoek te focussen op de bovenbouw.

Theoretische deelvragen:

Deelvraag 1: Wat is autisme?

Deelvraag 2: Hoe vaak komt autisme in Nederland voor?

Deelvraag 3: Wat is sociaal contact?

Deelvraag 4: Hoe verloopt de ontwikkeling van sociaal contact bij kinderen?

Praktische deelvragen:

Deelvraag 5: Welke methodes worden er in de praktijk gebruikt in de bovenbouw om het sociale contact van leerlingen te vergroten?

Deelvraag 6: Op welke manieren stimuleren leerkrachten van de bovenbouw het sociale contact van leerlingen naast de eventuele methode?

Deelvraag 7: Wordt er in het speciaal basisonderwijs andere methodes en/of manieren gebruikt om het sociale contact van de leerlingen met een vorm van autisme te stimuleren dan in het regulier onderwijs?

Deelvraag 8: Op welke manieren kan er vorm worden gegeven aan het begeleiden van leerlingen met een vorm van autisme met betrekking tot het aangaan van sociaal contact met andere leerlingen?

Hypothese

De hoofdvraag van dit onderzoek is: *‘Op welke manier kan een leerkracht in de bovenbouw het aangaan van sociaal contact van leerlingen met een vorm van autisme verbeteren?’* Voordat ik met dit onderzoek aan de slag ga en probeer een antwoord te vinden op deze hoofdvraag, heb ik een bepaalde verwachting van de uitkomst van dit onderzoek. Ik verwacht dat er in de bovenbouw wel aandacht wordt besteedt aan het verbeteren van het sociale contact van de leerlingen met autisme. Ik verwacht dat er op de scholen een methode aanwezig is die ingezet kan worden om het sociale contact van leerlingen te verbeteren. Verder is mijn verwachting dat er naast de eventuele methode weinig aandacht wordt besteedt aan het verbeteren van het sociale contact van leerlingen, in het bijzonder aan de leerlingen met een vorm van autisme.

Besprekingen met betrokkenen

Ik ben dit jaar op twee verschillende scholen actief (geweest). Het leek me interessant om deze scholen dan ook te betrekken in dit onderzoek. De ene school waar ik een halfjaar stage heb gelopen is een SBO die gebruik maakt van de methode ‘Geef me de 5.’ De andere school waar ik mijn LIO eindstage ga uitvoeren is een reguliere basisschool waar ‘groepsdynamisch onderwijs’ wordt ingezet. Ik heb op beide scholen aangegeven dat het me interessant leek om een onderzoek te doen waarin autisme een grote rol speelt en dat ik graag beide scholen wil betrekken in dit onderzoek. Beide scholen zijn hier gelukkig enthousiast over en willen graag meewerken. Ik heb gedurende dit onderzoek contact gehad met de IB’er van de school waar ik mijn LIO eindstage loop (reguliere basisonderwijs). Ook heb ik contact gehad met verschillende groepsleerkrachten van beide scholen.

Hoofdstuk 5: Onderzoeksaanpak

Onderzoeksgroep

Dit onderzoek is gericht op de bovenbouw van zowel het reguliere onderwijs als het SBO. Ik heb hiervoor gekozen omdat het me interessant lijkt om deze twee vormen van onderwijs naast elkaar te leggen als het gaat om het verbeteren van de sociale vaardigheden van de leerlingen, met in het bijzonder leerlingen met autisme. Bij mijn enquête zijn vijf leerkrachten van het reguliere onderwijs en zeven leerkrachten van het SBO betrokken. In verband met de corona maatregelen is het voor mij niet mogelijk om in meer dan één groep per school te observeren. Hierdoor ga ik dus in één groep in het regulier onderwijs en in één groep in het SBO observeren. Ook ga ik gesprekken voeren met een groepsleerkracht van beide scholen.

Methode van dataverzameling

Theoretische deelvragen

Deelvraag 1: Wat is autisme?

Om deze deelvraag te beantwoorden ga ik literatuuronderzoek doen. Dit doe ik omdat ik verwacht dat er genoeg literatuur te vinden is over wat autisme precies inhoudt. Ik maak gebruik van zowel boeken als het internet. Hierbij ga ik onder andere gebruik maken van google en van google scholar. Ik ga zoeken op de trefwoorden: 'autisme' en 'autisme spectrum stoornis'.

Deelvraag 2: Hoe vaak komt autisme in Nederland voor?

Om deze deelvraag te beantwoorden ga ik literatuuronderzoek doen. Ik ga proberen om er achter te komen hoe vaak autisme in Nederland voorkomt. Ik verwacht dat de cijfers te vinden zijn op het internet. Om antwoord te krijgen op deze deelvraag maak ik gebruik van de zoekmachine 'google'. Ik zoek hierbij op de trefwoorden: 'autisme cijfers'.

Deelvraag 3: Wat is sociaal contact?

Om deze deelvraag te beantwoorden ga ik literatuuronderzoek doen. Ik verwacht dat er in internetbronnen te vinden is wat sociaal contact precies is. Door deze theoretische deelvraag te beantwoorden heb ik een beter beeld van wat sociaal contact precies is, wat mij zal helpen om te onderzoeken wat het antwoord is op mijn hoofdvraag. Ik ga hierbij gebruik maken van de zoekmachine 'google'. Ik zoek op de trefwoorden: 'sociaal contact'.

Deelvraag 4: Hoe verloopt de ontwikkeling van sociaal contact bij kinderen?

Om deze deelvraag te beantwoorden ga ik literatuuronderzoek doen. Ik verwacht dat er in (internet)bronnen te vinden is hoe de ontwikkeling van sociaal contact bij kinderen globaal verloopt. Als ik weet hoe deze ontwikkeling globaal verloopt, kan dit bijdragen aan mijn onderzoek doordat ik dan kan kijken of de eventuele methodes aansluiten bij de ontwikkeling van de kinderen. Ik ga gebruik maken van de zoekmachine 'google'. Ik ga zoeken op de trefwoorden: 'ontwikkeling sociaal contact'.

Praktische deelvragen

Deelvraag 5: Welke methodes worden er in de praktijk gebruikt in de bovenbouw om het sociale contact van leerlingen te verbeteren?

Om deze deelvraag te beantwoorden wil ik praktijkonderzoek doen. Ik wil onderzoeken wat er door leerkrachten in de bovenbouw gedaan wordt om de sociale vaardigheden van leerlingen te verbeteren en of er rekening wordt gehouden met leerlingen met autisme. Dit ga ik onderzoeken door een enquête af te nemen op beide scholen die door leerkrachten in de bovenbouw worden ingevuld. In deze enquête ga ik vragen stellen over eventuele methodes die ingezet worden met als doel om het sociale contact van leerlingen in kaart te brengen en/of te stimuleren. De enquête bestaat uit 12 vragen in de vorm van open en gesloten vragen. Ook wil ik observeren op beide scholen tijdens een sociale vaardigheidsles. Tijdens de observatie ga ik vooral letten op de volgende vijf punten:

- Hoe gaat de leerkracht te werk tijdens de sociale vaardigheidsles?
- Wordt er gebruik gemaakt van een methode?
- Welke werkvormen worden ingezet?
- Hoe reageren de leerlingen op de les?
- Op welke manier hebben de leerlingen contact met elkaar?

Deelvraag 6: Op welke manieren stimuleren leerkrachten van de bovenbouw het sociale contact van leerlingen naast de eventuele methode?

Ik wil onderzoeken of leerkrachten in de bovenbouw ook naast de eventuele methode werken aan het verbeteren van de sociale vaardigheden van leerlingen. Dit ga ik doen door het afnemen van een enquête. Deze ga ik afnemen op één school in het reguliere basisonderwijs en op één school in het speciaal basisonderwijs. In het theoretisch kader van dit onderzoek ben ik erachter gekomen dat er meerdere manieren zijn om het sociale contact van leerlingen te stimuleren naast een eventuele methode, zoals: het afnemen van een sociogram, bepaalde spellen/activiteiten, inzetten van coöperatieve werkvormen, gesprekken voeren, enz. Deze manieren die ik heb gevonden zet ik in de beschrijving van de vraag in mijn enquête, zodat de leerkrachten kunnen herkennen of ze de manieren gebruiken bij hun in de klas.

Deelvraag 7: Wordt er in het speciaal basisonderwijs andere manieren gebruikt om het sociale contact van de leerlingen met een vorm van autisme te stimuleren dan in het regulier onderwijs?

Na het verzamelen van de data met betrekking tot het gebruik van methodes en/of andere technieken om de sociale vaardigheden van leerlingen te verbeteren, wil ik deze data met elkaar vergelijken. Ik ga beschrijven wat de overeenkomsten/verschillen zijn in de verbetering van sociale vaardigheden van leerlingen met een vorm van ASS op zowel het reguliere onderwijs als het SBO.

Deelvraag 8: Op welke manieren kan er vorm worden gegeven aan het begeleiden van leerlingen met een vorm van autisme met betrekking tot het aangaan van sociaal contact met andere leerlingen?

Om antwoord te krijgen op deze deelvraag ga ik eerst literatuuronderzoek doen, om erachter te komen wat de literatuur zegt over het begeleiden van leerlingen met een vorm van autisme met betrekking tot het aangaan van sociaal contact met andere leerlingen. Ook ga ik praktijkonderzoek doen, want als ik mijn observaties heb uitgevoerd, wil ik in gesprek gaan met een aantal leerkrachten, om erachter te komen welke manieren zij kennen en/of gebruiken om leerlingen met een vorm van autisme te begeleiden met betrekking tot het aangaan van sociaal contact met andere leerlingen. Tijdens dit gesprek wil ik de volgende vragen stellen:

- Waarom is sociaal contact tussen leerlingen volgens u belangrijk?
- Gebruiken jullie op school methodes met als doel om het sociale contact van leerlingen te stimuleren?
- Hoe vaak geeft u lessen met als doel om het sociale contact van leerlingen te stimuleren?
- Hoe vaak doet u andere activiteiten met als doel om het sociale contact van leerlingen te stimuleren?
- Welke werkvormen werken volgens u het beste als het gaat om het sociale contact van leerlingen te stimuleren?
- Hoe merkt u dat de lessen/activiteiten effect hebben op de leerlingen?

Proces van dataverwerking

Om de data te verwerken wil ik eerst de uitkomst van de enquêtes met elkaar vergelijken om erachter te komen hoe er door leerkrachten in de bovenbouw van beide scholen wordt gewerkt aan het verbeteren van het sociale contact van de leerlingen. Bij de vraag: 'Hoe lang bent u al leerkracht?' wil ik van alle bevroegde leerkrachten een gemiddelde stellen. Verder wil ik de antwoorden op de eerste vijf vragen in een tabel zetten, zodat het een overzichtelijk geheel wordt. De open vragen ga ik samenvattend transcriberen, zodat ik alleen datgene gebruik wat van belang is voor dit onderzoek. Vervolgens ga ik de uitkomsten van beide observaties met elkaar vergelijken om achter overeenkomsten en/of verschillen te komen. Tot slot ga ik mijn onderzoeksvraag beantwoorden. Dit doe ik door mijn bevindingen te beschrijven en door mijn data te verwerken in de resultaten.

Ethische kwesties

Het is belangrijk om tijdens dit onderzoek vanwege privacy redenen geen namen van kinderen te noemen. Bij het houden van de enquête moet ik ook rekening houden met de privacy van de leerkrachten, dus wordt deze anoniem ingevuld. Tijdens de observaties is het belangrijk dat ik objectief blijf en geen dingen voor mezelf ga invullen.

Betrouwbaarheid en validiteit

Om er voor te zorgen dat mijn onderzoek zo betrouwbaar mogelijk is, hou ik me tijdens het observeren helemaal stil en op de achtergrond. Ik zorg ervoor dat ik objectief blijf tijdens het observeren. Om er voor te zorgen dat mijn onderzoek zo valide mogelijk is, zorg ik er voor dat de enquête niet onnodig te lang duurt, dus zorg ik er voor dat iedere vraag nuttig is en van belang is voor mijn onderzoek. Ook zorg ik ervoor dat de enquête volledig anoniem ingevuld kan worden, zodat leerkrachten hopelijk eerlijke antwoorden zullen geven.

Tijdpad

Hoofdstukken	Wat?	Wie is erbij betrokken?	Wanneer?
Hoofdstuk 1	Inleiding	Ikzelf	12-11-2020
Hoofdstuk 2	Probleemanalyse	Ikzelf	19-11-2020
Hoofdstuk 3	Theoretisch kader	Ikzelf	26-11-2020
Hoofdstuk 4	Probleemstelling	Ikzelf	03-12-2020
Hoofdstuk 5	Onderzoeksaanpak	Ikzelf	17-12-2020
Hoofdstuk 6	Resultaten	Ikzelf, leerkrachten in de bovenbouw van twee verschillende scholen.	Vanaf 17 mei 2021
Hoofdstuk 7	Conclusie, aanbevelingen en discussie	Ikzelf	In de week van 7 juni 2021
Hoofdstuk 8	Samenvatting	Ikzelf	In de week van 7 juni

(Van der Donk & van Lanen, 2016).

Hoofdstuk 6: Resultaten

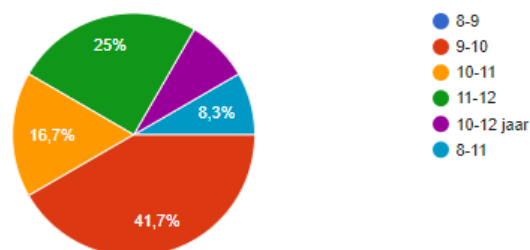
Afwijking van plan van aanpak

Ik had als plan om eerst de enquêtes af te nemen op beide scholen. Dit is gelukt en daardoor wijkt deze uitvoering niet af van het plan dat ik had opgesteld voorafgaand aan de uitvoering. Ik heb in totaal 12 ingevulde enquêtes ontvangen, 7 van het speciale basisonderwijs en 5 van het reguliere basisonderwijs. Voorafgaand wist ik niet hoeveel ingevulde enquêtes ik zou ontvangen, maar de resultaten die ik heb ontvangen geven mij een goed beeld, zodat ik antwoord kan geven op mijn vragen. In de bijlagen is te zien hoe de enquête er uitziet die de leerkrachten hebben ingevuld. Verder had ik gepland om op beide scholen te observeren tijdens een sociale vaardigheids les/activiteit. In het regulier basisonderwijs heb ik geobserveerd tijdens de uitvoering van een 'sociokring'. In het speciale basisonderwijs heb ik geobserveerd tijdens het spelen van bordspelletjes door de leerlingen. Hierbij had de leerkracht een sturende en stimulerende rol. Wat betreft de observaties ben ik dus niet afgeweken van het plan van aanpak. Tot slot had ik als plan om gesprekken te voeren met de leerkracht die de les heeft gegeven waar ik heb geobserveerd. In het reguliere basisonderwijs is dit gelukt en is dit volgens plan verlopen. In het speciale basisonderwijs is het niet gelukt om met de 'normale' groepsleerkracht een gesprek te voeren, omdat zij wegens omstandigheden niet aanwezig kon zijn op de dag dat ik heb geobserveerd. Ik heb dit opgelost door een gesprek te voeren met de invaller, omdat hij zelf ook werkzaam is op de school en mij hierover dus ook veel kon vertellen.

Algemene gegevens

Uit de eerste vragen van de enquête zijn algemene gegevens van de leerkrachten ontstaan. Eerst ga ik deze algemene gegevens beschrijven. Vervolgens ga ik mijn praktische deelvragen bij langs om deze te beantwoorden aan de hand van de resultaten. Het gemiddelde aantal jaren dat de leerkrachten werkzaam zijn in het onderwijs is 17 jaar. De leerkrachten geven allemaal les in de bovenbouw, en werken dus met leerlingen tussen de 8 en 12 jaar. De meeste leerkrachten (5 van de 12) werken met leerlingen van 9-10 jaar.

12 antwoorden

Figuur 1: Leeftijd kinderen

Het gemiddelde aantal leerlingen die in de klas zitten van de leerkrachten uit de bovenbouw is 18 leerlingen. Het gemiddelde aantal leerlingen in een groep van het reguliere basisonderwijs zijn 22 leerlingen per groep. Het gemiddelde aantal leerlingen in een groep van het speciale basisonderwijs zijn 15 leerlingen per groep.

In de enquête heb ik ook gevraagd naar het aantal leerlingen met een diagnostisering van een vorm van ASS. Hieruit blijkt dat er maar één leerkracht is die geen leerlingen in de groep heeft die gediagnosticeerd is met een vorm van ASS, alle andere elf leerkrachten hebben wel minstens één leerling in de klas zitten met een vorm van ASS. Verder valt op dat er in verhouding in het speciaal basisonderwijs per groep meer leerlingen gediagnosticeerd zijn met ASS dan in het reguliere basisonderwijs.

Aantal leerlingen gediagnosticeerd met ASS	Aantal keer ingevuld
0	1
1	4
2	0
3	5
4	0
5	2

Tabel 1: Aantal leerlingen met ASS

Welke methodes worden er in de praktijk gebruikt in de bovenbouw om het sociale contact van leerlingen te verbeteren?

Aan de hand van de ingevulde enquête (zie bijlage) en door te observeren tijdens een sociale vaardigheidsles ben ik er achter gekomen dat de meeste leerkrachten gebruik maken van een methode om het sociale contact van leerlingen te verbeteren. 2 leerkrachten geven aan dat ze geen gebruik maken van een methode, de andere 10 leerkrachten hebben aangegeven dat ze wel van een methode gebruik maken om het sociale contact van leerlingen te verbeteren.

Op de vraag welke methode er dan gebruikt wordt, geven de leerkrachten van het reguliere basisonderwijs aan dat ze gebruik maken van de methode 'Groepsdynamisch Onderwijs'. In deze methode staat de 'sociokring' centraal. Hierbij zitten de leerlingen in een kring en wordt er gepraat over een bepaald doel die de leerlingen zelf gesteld hebben. Ze evalueren dan het oude doel en bedenken dan met elkaar een nieuw doel. Aan het eind van de sociokring geven de leerlingen allemaal een compliment aan een ander.

De leerkrachten van het speciale basisonderwijs hebben bijna allemaal geantwoord met de methode 'Kwink'. Hierbij worden kant-en-klare ingezet die het sociale contact van de leerlingen verbeteren. Hierbij wordt gebruik gemaakt van verschillende werkvormen, waarbij de leerlingen altijd samenwerken. Om het sociale contact van leerlingen met een vorm van ASS te verbeteren, wordt de methode 'Geef me de 5' gebruikt. In deze methode staan veel werkvormen/tips die de leerkracht in kan zetten om de leerlingen te helpen bij het aangaan van sociaal contact. De leerling krijgt bijvoorbeeld tips over hoe je een andere leerling kunt benaderen en hoe je emoties van een ander kunt begrijpen. Hierdoor krijgt de leerling handvaten die hij/zij kan gebruiken om meer sociaal contact te ervaren met andere leerlingen.

Op welke manieren stimuleren leerkrachten van de bovenbouw het sociale contact van leerlingen naast de eventuele methode?

Aan de hand van de ingevulde enquête (zie bijlage) en door te observeren op beide scholen tijdens een sociale vaardigheidsles ben ik er achter gekomen dat de meeste leerkrachten naast de methode nog andere manieren inzetten om het sociale contact van de leerlingen te verbeteren. 11 van de 12 leerlingen heeft hierop gezegd dit inderdaad te doen. In het reguliere basisonderwijs worden coöperatieve werkvormen het meeste ingezet om het sociale contact van leerlingen te verbeteren. Ze wisselen in iedere groep elke twee weken van groepjes in de klas, zodat leerlingen steeds met andere leerlingen in contact komen. Verder voeren ze regelmatig klassengesprekken en/of individuele gesprekken met de leerlingen en zetten ze iedere dag 'energizers' in die mede als doel hebben om het sociale contact van leerlingen te verbeteren. Deze energizers zijn korte spelletjes/activiteiten waarbij leerlingen even kunnen ontladen tussen de lessen door, maar in veel van de energizers komen leerlingen ook met elkaar in contact.

In het speciale basisonderwijs worden ook verschillende werkvormen gebruikt om de leerlingen met elkaar in contact te laten komen. Verder gebruiken ze in iedere groep bordspelletjes om het sociale contact van leerlingen te verbeteren. Leerkrachten zorgen ervoor dat iedere leerling een spelletje doet die hij/zij leuk vindt. Op deze manier komen leerlingen op een laagdrempelige manier in contact met andere leerlingen. Zij doen dit met als reden dat het tijdens het spelen van een spelletje makkelijker is om met elkaar in contact te komen dan bijvoorbeeld op het plein in de pauze, of na schooltijd. Verder wordt er ook voor iedere pauze gevraagd wat de leerlingen gaan spelen. Op deze manier kan iedere leerling iets kiezen wat hem/haar aanspreekt, zodat er niemand wordt buitengesloten en zodat de leerlingen niet zelf buiten het initiatief hoeven te nemen. Tot slot voeren ze in het speciale basisonderwijs ook regelmatig gesprekken, zowel klassikaal als individueel.

Wordt er in het speciaal basisonderwijs andere manieren gebruikt om het sociale contact van de leerlingen met een vorm van autisme te stimuleren dan in het regulier onderwijs?

In het reguliere basisonderwijs ben ik erachter gekomen door de ingevulde enquête (zie bijlage) en door het observeren en het voeren van gesprekken met de leerkracht dat het als lastig wordt ervaren om het sociale contact van leerlingen met een vorm van ASS te stimuleren. Dit komt vooral voor in de grotere groepen. Leerlingen met een vorm van ASS worden vooral gestimuleerd in het verbeteren van sociaal contact door ze vaak te laten wisselen van groepje, en door ze actief mee te laten doen met de activiteiten. Ook werken ze op deze manier met verschillende leerlingen samen aan een opdracht. Tot slot wordt de sociokring elke week ingezet, waarbij er vaak wordt gesproken over onderling gedrag waar leerlingen met een vorm van ASS iets van kunnen leren.

In het speciale basisonderwijs wordt er meer specifieke aandacht besteed aan het stimuleren van het sociale contact van leerlingen met een vorm van ASS. Deze leerlingen worden vaak individueel genomen waarbij de leerkracht werkvormen en/of tips geeft uit de methode 'Geef me de 5.' Ook zetten leerkrachten in het speciale basisonderwijs veel in op de pauzes. Ze bespreken voorafgaand aan iedere pauze al wat de iedere leerling gaat spelen. Na iedere pauze wordt dit dan ook weer nabesproken. Op deze manier worden leerlingen minder snel buitengesloten en hoeven ze in de pauze geen initiatief te nemen om met een ander te spelen. Ook kan de leerkracht goed in de gaten houden hoe de onderlinge relaties liggen in de groep. Ook wordt er in het speciale basisonderwijs gebruik gemaakt van bordspelletjes. In het reguliere basisonderwijs wordt veel gebruik gemaakt van 'energizers' om het sociale contact van leerlingen te verbeteren, dus door korte spellen/activiteiten tussen de lessen door. In het speciale basisonderwijs wordt meer ingezet op het laten spelen van bordspelletjes, met als doel om het sociale contact van leerlingen te verbeteren.

Op welke manieren kan er vorm worden gegeven aan het begeleiden van leerlingen met een vorm van autisme met betrekking tot het aangaan van sociaal contact met andere leerlingen?

Er kan op verschillende manieren vorm worden gegeven aan het begeleiden van leerlingen met een vorm van autisme als het gaat om het aangaan van sociaal contact met andere leerlingen. Er kunnen gesprekken gevoerd worden, zowel met de hele klas als individueel. Tijdens klassikale gesprekken kan er bijvoorbeeld worden gepraat over hoe je met elkaar omgaat, of hoe je een ander kunt vragen om samen te spelen. Bij individuele gesprekken met leerlingen kan je leerlingen tips geven hoe hij/zij sociaal contact kan aangaan bij andere leerlingen. Verder kan je de leerlingen met een vorm van autisme ook begeleiden bij het spelen in de pauze. Aangezien deze leerlingen het lastig kunnen vinden om toenadering te zoeken bij andere leerlingen, kan je dit stimuleren door bijvoorbeeld voorafgaand aan de pauze al kunt peilen wat de leerlingen op het plein gaan spelen. Op deze manier kan iedere leerling kiezen wat ze in de pauze gaan doen en hoeven ze niet zelf het initiatief te nemen. Ook kun je als leerkracht na iedere pauze vragen aan alle leerlingen hoe ze pauze hebben ervaren. Als leerkracht kun je op dezelfde manier eventuele 'speelvriendjes' stimuleren. Op deze manier kan je als leerkracht invloed uitoefenen op het sociale contact van leerlingen buiten school om. Tot slot kan je als leerkracht spelletjes/activiteiten met de leerlingen doen, waarbij je extra rekening houdt met de leerlingen met een vorm van ASS.

Hoofdstuk 7: Conclusies, aanbevelingen en discussie

Conclusies en antwoord op de onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag die gedurende dit onderzoek centraal stond is:

‘Op welke manier kan een leerkracht in de bovenbouw het aangaan van sociaal contact van leerlingen met een vorm van autisme verbeteren?’

Op basis van mijn theoretische en praktische uitvoering kan ik stellen dat meerdere manieren effectief kunnen zijn om het sociale contact van leerlingen, in het bijzonder met een vorm van autisme, te verbeteren. Allereerst is het effectief dat een school kiest voor een methode die als doel heeft om het sociale contact van leerlingen te verbeteren. Dit geeft een leerkracht houvast zodat er structureel gewerkt kan worden aan het verbeteren van het sociale contact van leerlingen. Uit mijn praktijkonderzoek is gebleken dat beide scholen werken met zo’n methode. Dit komt overeen met mijn verwachting. Verder is het belangrijk om als leerkracht naast de gebruikte methode ook nog andere manieren toe te passen om het sociaal contact van leerlingen met een vorm van autisme te verbeteren. Een effectieve manier is om coöperatieve werkvormen in te zetten tijdens de gegeven lessen. Dit kwam terug in mijn theoretisch kader en dit heb ik op beide scholen dan ook teruggezien in de resultaten van mijn enquête en tijdens de observaties/gesprekken. In het reguliere basisonderwijs heb ik de praktijk gezien dat er regelmatige coöperatieve werkvormen ingezet worden. Zo wisselen ze iedere twee weken van groepjes, zodat leerlingen samen moeten werken met verschillende andere leerlingen. In het speciale basisonderwijs heb ik in de praktijk gezien dat coöperatieve werkvormen af en toe worden ingezet tijdens lessen.

(Onderwijs van Morgen, 2017)

Verder is het een effectieve manier om spelletjes en/of activiteiten in te zetten met als doel om het sociale contact van leerlingen te verbeteren. Dit kan zowel tussen de lessen door gedaan worden, maar ook in andere vrije situaties. Ik ben er door praktijkonderzoek achter gekomen dat de reguliere basisschool dit vooral doet aan de hand van ‘energizers’ die ze tussen de lessen door uitvoeren. Tijdens de meeste van deze ‘energizers’ komt het sociale contact tussen leerlingen aan bod. De speciale basisschool doet dit vooral door het inzetten van verschillende bordspelletjes, omdat zij geloven dat dit een laagdrempelige manier is om sociaal contact te creëren tussen leerlingen. Ik had van te voren niet verwacht dat bordspelletjes ingezet zouden worden om het sociaal contact van leerlingen te stimuleren.

In welk onderwijs dan ook is het voor de leerkracht altijd handig om een sociogram af te nemen. Op deze manier krijg je een beeld van de onderlinge relaties tussen leerlingen. Hier kan je op inspelen als je bijvoorbeeld coöperatieve werkvormen toe wilt passen.

Om leerlingen met een vorm van autisme te helpen/begeleiden bij het aangaan van sociaal contact kwam ik er door literatuuronderzoek achter dat gesprekken voeren nuttig kan zijn hierbij. Het kan dan gaan om individuele gesprekken en/of klassikale gesprekken. Tijdens individuele gesprekken kan de leerkracht tips geven die de leerling kan gebruiken bij het aangaan van sociaal contact. Tijdens klassikale gesprekken zou je met de hele klas bijvoorbeeld kunnen bespreken hoe je met een ander omgaat. Op de reguliere basisschool geven leerkrachten aan dat het lastiger is om leerlingen met een vorm van autisme hier extra in te begeleiden, gezien de grootte van de groepen. In het speciale basisonderwijs geven leerkrachten aan dat ze, gezien de wat kleinere groeps grootte, het beter te doen is om leerlingen extra begeleiding te bieden op het gebied van sociaal contact. Ook besteden ze veel aandacht aan de pauzes, omdat ze vinden dat de pauzes belangrijke momenten zijn op het gebied van sociaal contact van leerlingen.

Aanbevelingen

Uit het onderzoek is gebleken dat het belangrijk is om als leerkracht aandacht te besteden aan het sociaal contact van leerlingen. Veel leerlingen hebben behoefte aan sociaal contact en dat heeft positieve invloed op het welbevinden van de leerlingen. Daarom wordt aanbevolen om als school een methode aan te schaffen die als doel heeft om het sociale contact van leerlingen te verbeteren. Op deze manier kan er schoolbreed aan gewerkt worden, en het geeft de leerkrachten houvast om aan het sociale contact van de leerlingen te werken. Verder wordt aanbevolen om naast de eventuele methode ook te werken aan het sociale contact van leerlingen, vooral in de eerste 'gouden' weken van het schooljaar, omdat daar de groep wordt gevormd en de onderlinge relaties voor een groot deel bepaald worden. Als leerkracht is hier aan te werken in de vorm van verschillende spellen, activiteiten of werkvormen die als doel hebben om het sociale contact van leerlingen te stimuleren. Tot slot wordt er aanbevolen om leerlingen met een vorm van autisme extra begeleiding te bieden op dit gebied, omdat zij het aangaan van sociaal contact als extra moeilijk kunnen ervaren. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden in de vorm van individuele of klassikale gesprekken, of door bijvoorbeeld invloed uit te oefenen op de pauzes en/of speelvriendjes buiten school om.

Discussiepunten

Het praktijkonderzoek dat ik heb uitgevoerd komt in grote mate overeen met het literatuuronderzoek dat ik van te voren had uitgevoerd. Zo had ik bijvoorbeeld in de literatuur gevonden dat het inzetten van coöperatieve werkvormen het sociale contact van leerlingen kan stimuleren (Onderwijs van Morgen, 2017). Dit kwam ik in de praktijk ook op beide scholen tegen. Leerkrachten zetten coöperatieve werkvormen dan ook regelmatig in. Ook had ik voor mijn praktijkonderzoek verwacht dat scholen werken met een methode op het gebied van sociaal contact. Dit was dan ook op beide onderzochte scholen het geval. Als vervolgonderzoek zouden het aantal onderzochte scholen nog uitgebreid kunnen worden, om zo een nog beter beeld te krijgen van het aantal scholen dat werkt met een methode om het sociale contact van leerlingen te verbeteren.

De resultaten die ik heb beschreven in hoofdstuk 6 kunnen mogelijk niet 100% betrouwbaar zijn, omdat ik, mede door de coronamaatregelen, maar heb kunnen observeren in één groep per school. Het onderzoek zou meer betrouwbaar zijn als ik in meerdere groepen had kunnen observeren en als ik met meerdere leerkrachten gesprekken zou kunnen voeren. Mijn eigen mening over dit onderzoek is dat het een beeld geeft van hoe er wordt gewerkt aan sociaal contact in het regulier basisonderwijs en het speciaal basisonderwijs. Er is door dit onderzoek een verschil te zien in manier van aanpak op beide scholen. Door een goede medewerking van personeel van beide scholen heb ik de resultaten naast elkaar kunnen leggen en heb ik een antwoord kunnen vormen op mijn onderzoeksvraag.

Hoofdstuk 8: Samenvatting

Dit onderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van eigen ervaringen die ik heb meegemaakt met leerlingen met een vorm van autisme die hebben aangegeven dat ze het moeilijk/jammer vonden dat ze weinig tot geen sociaal contact hadden met andere leerlingen. Dit zorgde er voor dat ik geïnteresseerd was geraakt in dit onderwerp en dat ik graag mijn onderzoek hieraan wou toewijden. Het doel van dit onderzoek is om manieren weer te geven die het sociale contact van leerlingen, in het bijzonder leerlingen met een vorm van autisme, verbeteren. Ik ben vervolgens met de volgende onderzoeksvraag gekomen:

‘Op welke manier kan een leerkracht in de bovenbouw het aangaan van sociaal contact van leerlingen met een vorm van autisme verbeteren?’

Ik heb dit onderzoek uitgevoerd door eerst literatuuronderzoek te doen. Zo heb ik bijvoorbeeld onderzocht wat kenmerken zijn van autisme, hoe de ontwikkeling van sociaal contact gemiddeld verloopt bij kinderen, wat leerkrachten kunnen doen om het sociale contact van leerlingen te verbeteren en heb ik een aantal methodes beschreven die gebruikt zouden kunnen worden om het sociale contact van leerlingen te verbeteren. Vervolgens heb ik het praktische gedeelte van dit onderzoek uitgevoerd. Ik heb een enquête opgesteld en verstuurd naar leerkrachten van de bovenbouw op twee verschillende scholen, één reguliere basisschool en één speciale basisonderwijs school. In deze enquête heb ik vragen gesteld over wat hun ervaringen zijn wat betreft het verbeteren van het sociaal contact en wat zij al doen op dit gebied. Ook heb ik op beide scholen geobserveerd tijdens een sociale vaardigheids les en heb ik gesprekken gevoerd met een leerkracht van beide scholen.

Uit de resultaten is gekomen dat er op beide scholen gebruik wordt gemaakt van een methode die als doel heeft om het sociale contact van leerlingen te verbeteren. Verder is er duidelijk geworden dat leerkrachten van de bovenbouw op beide scholen naast de methode ook nog werken aan de sociale vaardigheden. Op de reguliere basisschool wordt dit vooral gedaan door spellen/activiteiten tussen de lessen door en door coöperatieve werkvormen in te zetten. Op de speciale basisonderwijs school wordt dit vooral gedaan door het inzetten van bordspelletjes en het invloed uitoefenen op de pauzes.

Verder is duidelijk geworden dat het op de reguliere basisschool lastiger is om leerlingen met een vorm van autisme extra te begeleiden op het gebied van sociaal contact. Dit komt mede door de grootte van de groepen. Op de speciale basisonderwijs school wordt dit als gemakkelijker ervaren door de leerkrachten, omdat de groepen maximaal uit 15 leerlingen bestaan. Hierdoor kan de leerkracht bijvoorbeeld gemakkelijker individuele gesprekken voeren met de leerlingen die extra ondersteuning/begeleiding nodig hebben op het gebied van sociaal contact.

De conclusie van dit onderzoek is dat het belangrijk is om het sociale contact van alle leerlingen in je groep in de gaten te houden. Vooral tijdens de eerste ‘gouden’ weken na de zomervakantie is het belangrijk om veel aandacht te besteden aan groepsvorming om hierdoor de onderlinge relaties tussen leerlingen te stimuleren. Verder is het belangrijk om naast een eventuele methode, op wat voor manier dan ook te werken aan het sociale contact van leerlingen en om leerlingen met een vorm van autisme hier extra in te begeleiden.

Proces

Uitgevoerde activiteiten

Oriënteren

Voordat ik dit onderzoek ben gestart, heb ik me eerst georiënteerd. Ik heb nagedacht over een onderwerp dat ik zelf interessant vind. Ik kwam er al snel achter dat ik in mijn onderzoek autisme wilde verwerken, omdat ik daar veel praktijkervaringen mee heb en omdat ik dat ontzettend interessant vindt.

Richten

Tijdens deze fase heb ik nagedacht over een concreet onderwerp voor mijn onderzoek. In het begin vond ik het heel lastig om te bedenken wat ik concreet wou gaan onderzoeken. Ik wist door de oriëntatiefase dat ik autisme wou toevoegen aan mijn onderzoek, maar had nog geen idee waar ik naartoe wou werken. Ik heb voor mezelf meerdere onderzoeksvragen op een rijtje gezet om na te denken welke vraag voor mij interessant en haalbaar was. Toen ik dit voor mezelf helder had, ben ik begonnen met het nadenken over mijn hoofd- en deelvragen. Ook heb ik alvast nagedacht over welke bronnen belangrijk zouden zijn voor mijn onderzoek.

Plannen

Tijdens de planfase heb ik nagedacht over hoe ik mijn onderzoek wou gaan vormgeven. Ik heb nagedacht over onderzoeksinstrumenten en ik heb nagedacht over hoe ik antwoord wil gaan geven op mijn hoofd- en deelvragen. Ook deze fase was voor mij in het begin lastig, omdat ik nog niet een helder beeld had van welke onderzoeksinstrumenten ik wilde gebruiken voor het beantwoorden van mijn hoofd- en deelvragen.

Verzamelen

Tijdens de verzamelfase heb ik eerst een enquête gemaakt met vragen die van belang zijn om antwoorden te krijgen op mijn hoofd- en deelvragen. Deze enquête heb ik verstuurd naar de bovenbouwleerkrachten van een reguliere basisonderwijs school en een speciale basisonderwijsschool. Vervolgens heb ik op beide scholen geobserveerd tijdens een sociale vaardigheidsles om een beeld te krijgen van hoe er in de klas wordt gewerkt aan de sociale contacten van de leerlingen. Tot slot heb ik gesprekken gevoerd met leerkrachten van beide scholen om een beeld te krijgen van hoe er volgens leerkrachten gedacht wordt over het sociale contact van leerlingen en hoe dat verbeterd kan worden, met name bij leerlingen met een vorm van ASS.

Analyseren en concluderen

Tijdens deze fase heb ik de eerst de resultaten van de enquête goed bestudeerd. Ik heb de gegevens van het reguliere basisonderwijs en het speciale basisonderwijs van elkaar gescheiden, zodat ik het met elkaar kon vergelijken. Vervolgens ben ik begonnen met het beantwoorden van mijn gestelde praktische deelvragen. Dit kon ik doen door de resultaten van de enquête, de observaties en de gesprekken ernaast te houden. Ik heb de ruwe data waar mogelijk in grafieken/tabellen gezet. De open antwoorden heb ik gecodeerd. Na het analyseren van deze resultaten heb ik de conclusies geschreven.

Rapporteren en presenteren

-

Contactmomenten

17 december 2020

Wegens de COVID-19 situatie heb ik nog geen fysieke contactmomenten met mijn begeleider gehad. Op 17 december 2020 heb ik een online contactmoment gehad. Dit was nog in de beginfase van mijn onderzoek. Ik had meerdere ideeën, maar wist nog niet precies welke richting ik op wou. Tijdens dit contactmoment hebben we samen nagedacht over wat ik belangrijk vond en over hoe ik mijn onderzoek vorm wou geven. Na dit contactmoment had ik weer nieuwe inzichten en ideeën gekregen, zodat ik aan de slag kon gaan met mijn onderzoeksplan.

18 maart 2021

Teams overleg over onderzoeksplan. Feedback en opmerkingen gekregen en daarna verwerkt.

11 mei 2021

Overleg gehad over onderzoeksinstrumenten (enquête en observatie). Ik heb feedback gekregen op mijn onderzoeksplan. Deze heb ik verwerkt en vervolgens ben ik begonnen met het verzamelen van data.

7 juni 2021

Contact gehad via de mail over het hoofdstuk 'resultaten'. Feedback en opmerkingen gekregen en daarna verwerkt.

Literatuurlijst

American Psychological Association (2014). *Handboek voor de classificatie van psychische stoornissen (DSM-5)*. Nederlandse vertaling van Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 5th Edition. Arlington: American Psychological Association.

Bastel, L. (2019, 8 februari). *Komt autisme vaker voor dan vroeger?* Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://www.zorggroep-almere.nl/blogartikelen/komt-autisme-vaker-voor-dan-vroeger/#:%>

Bruin, C. (2009). *Geef me de 5* (6de editie). Doetinchem, Nederland: Graviant Bv.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019). *Gezondheidsenquête 2019*. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://www.cbs.nl/-/media/cbs-op-maat/microdatabestanden/documents/2020/44/gecon2019.pdf>

Donk, C. van der & Lanen, B. van (2016). *Praktijkonderzoek in de school* (3de editie). Bussum: Coutinho.

Gezonde school. (z.d.). *Achtergrond thema Welbevinden*. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://www.gezondeschool.nl/primair-onderwijs/gezondheidsthemas-en-criteria-vignet/werken-aan-welbevinden/achtergrond-welbevinden#:~:text=Een%20goed%20welbevinden%20op%20school,aan%20sociale%20competenties%20te%20werken>.

GGZ Standaard. (z.d.). *GGZ Standaarden*. Geraadpleegd op 29 januari 2021, van <https://www.ggzstandaarden.nl/zorgstandaarden/autisme/specifieke-omschrijving-autisme>

Groepsdynamisch onderwijs. (2019, 24 augustus). *Groepsdynamisch onderwijs*. Geraadpleegd op 7 maart 2021, van <https://www.groepsdynamischonderwijs.nl/methode>

Kwintessens. (2020). *Uitleg Kwink - Kwink*. Geraadpleegd op 30 januari 2021, van <https://www.kwinkopschool.nl/wat-is-kwink/uitleg-kwink/>

Kwintessens, CED-Groep, & Rovict B.V. (z.d.). *Wat is de SCOL?* Geraadpleegd op 30 januari 2021, van <https://www.scol.nl/po/wat-is-de-scol>

Louwerse, A. (2015, 22 september). *ASD Symptom Severity in Adolescence of Individuals Diagnosed with PDD-NOS in Childhood: Stability and the Relation with Psychiatric Comorbidity and Societal Participation*. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van https://www.autisme.nl/wp-content/uploads/2018/10/Louwerse_et_al_2015.pdf

NVA, Nederlandse Vereniging voor Autisme. (2020, 22 september). *NVA - Hoe kan ik autisme herkennen?* Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://www.autisme.nl/over-autisme/wat-is-autisme/hoe-kan-ik-autisme-herkennen/>

NVA, Nederlandse Vereniging voor Autisme. (2021, 6 januari). *NVA - Feiten en fabels over autisme*. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://www.autisme.nl/over-autisme/wat-is-autisme/feiten-en-fabels/>

Onderwijs van Morgen. (2017, 31 maart). *Sociaal gedrag in de klas verbeteren: 5 tips*. Geraadpleegd op 7 maart 2021, van <https://www.onderwijsvanmorgen.nl/ovm/5x-zo-stimuleer-sociaal-gedrag-klas/>

Parnassia groep. (z.d.). *Autisme kenmerken en symptomen - Parnassia Groep*. Geraadpleegd op 29 januari 2021, van <https://www.parnassiagroep.nl/uw-probleem/autisme/kenmerken>

Pont, S. (2014). *Wat maakt kinderen gelukkig?* Geraadpleegd op 27-01-2021, van <https://wij-leren.nl/kinderen-opvoeden.php>

Postema, M. (2020, 15 januari). *Universele basisbehoeften van de mens*. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://www.omgaanmetemoties.nl/universele-basisbehoeften-mens/>

Bijlagen

Enquête

Enquête sociaal contact in de bovenbouw

Voor mijn scriptie doe ik een onderzoek naar het verbeteren van het sociale contact van leerlingen met een vorm van autisme. Het zou me enorm helpen als u deze enquête voor mij zou invullen. Alvast bedankt!

Op welk type onderwijs geeft u les? *

- ☐ Regulier basisonderwijs
- ☐ Speciaal basisonderwijs
- ☐ Anders...

Hoe lang werkt u al als leerkracht? *

Korte antwoordtekst

Aan welke leeftijdsgroep geeft u momenteel les? *

- ☐ 8-9
- ☐ 9-10
- ☐ 10-11
- ☐ 11-12
- ☐ Anders...

Hoeveel leerlingen zitten er bij u in de klas? *

Jouw antwoord

Hoeveel leerlingen zijn er bij u in de klas gediagnosticeerd met ASS? *

☐ Geen

☐ 1 leerling

☐ 2 leerlingen

☐ 3 leerlingen

☐ 4 leerlingen

☐ 5 leerlingen

☐ Anders:

Maakt u in de klas gebruik van een methode om het sociale contact van leerlingen te verbeteren? *

☐ Ja

☐ Nee

Zo ja, welke methode gebruikt u om het sociale contact van leerlingen te verbeteren?

Bij nee op de vorige vraag kunt u deze vraag overslaan.

Jouw antwoord

Werkt u, naast een eventuele methode, op een andere manier aan het verbeteren van sociale contacten van leerlingen? *

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Op welke manier werkt u, naast een eventuele methode, aan het verbeteren van het sociale contact van leerlingen?

Denk bijvoorbeeld aan: het afnemen van een sociogram, spelletjes/activiteiten met als doel om het sociale contact te verbeteren, het inzetten van coöperatieve werkvormen, gesprekken voeren, enz. Bij nee op de vorige vraag kunt u deze vraag overslaan.

Tekst lang antwoord

Merkt u verschil in de mate van het sociaal contact van leerlingen met de diagnose 'ASS' en de leerlingen zonder de diagnose 'ASS' in de volgende zaken? *

U kunt bij deze vraag meerdere antwoorden aanvinken.

- ☐ Het aangaan van (nieuwe) contacten
- ☐ Het maken van vriendjes/vriendinnetjes
- ☐ Het samenwerken met klasgenoten
- ☐ Het spelen op school of buiten school om
- ☐ Contact met de leerkracht
- ☐ Anders...

Wordt er specifieke aandacht besteed aan het stimuleren van het sociale contact van leerlingen met ASS? Zo ja, hoe?

Tekst lang antwoord

Heeft u nog op- of aanmerkingen wat betreft dit onderwerp?

Tekst lang antwoord